

АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ДІТЬМИ

Зміст і технології соціально-профілактичної роботи щодо жорстокого поводження з дітьми.

Соціальна профілактика відповідно до Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» — це робота, спрямована на попередження аморальної, протиправної, іншої асоціальної поведінки дітей та молоді, виявлення будь-якого негативного впливу на життя і здоров'я дітей та їді, запобігання такому впливу.

Соціально-профілактична робота щодо жорстокого поводження з дітьми може бути:

- первинною (як загальна просвіта населення щодо цього явища: що таке жорстоке поводження, чому воно є поганим і неприйнятним. Це для нормальних, благополучних сімей);

- вторинною (коли зафіксовано чи спостерігається жорстоке поводження з дітьми, членами родини, домашніми тваринами. Це цілеспрямована робота з окремими групами дорослих і дітей з метою зміни ставлення до поводження з дітьми, формування гуманного ставлення дорослих до дітей, життєвих умінь і навичок у дорослих і дітей, роз'яснення сутності і відповідальності за жорстоке поводження з дітьми);

- третинною (з тими, хто постраждав від жорстокого поводження, з метою навчання самозахисту; з тими, хто здійснює таке поводження, — як соціальне навчання і контроль, що є умовою збереження сім'ї, збереження батьківських прав тощо).

На основі викладеного можна запропонувати такий зміст соціально-профілактичної роботи з батьками щодо жорстокого поводження з дітьми:

- батьківська просвіта: права та потреби дітей; права та обов'язки батьків щодо дітей; особливості розвитку дітей, родинного виховання, жорстоке поводження з дітьми і насильство у сім'ї — сутність, наслідки, відповідальність;
- формування толерантності, життєвих сімейних умінь і навичок (комунікативних, прийняття рішень, прогнозування, управління собою).

Формами соціально-профілактичної роботи є: лекторії, батьківські університети, батьківські збори, тренінги, соціальне інспектування сім'ї, школи батьківських почуттів, молодих батьків.

Одночасно необхідна соціально-профілактична робота з дітьми, змістом якої є:

- права дітей у сім'ї;
- як захиститися від насильства;
- що робити у кризовій ситуації;

— до кого і як звертатися.

При цьому телефони довіри, буклети з адресами, інформацією про захист повинні бути в кожній школі, під'їзді, поліклініці, спортивних, музичних, художніх школах, метро тощо.

Формами соціально-профілактичної роботи з дітьми є: ігри, аматорські театри, міні-лекції, перегляд відеофільмів, бесіди, розповіді, вікторини і конкурси (про права дітей).

Зміст соціально-профілактичної роботи з учителями з приводу протидії жорстокому ставленню до дітей передбачає:

— учительську просвіту (курси підвищення кваліфікації, семінари, вчительські конференції, методичні і педагогічні ради); знання прав і потреб дітей, відповідальність учителів за дітей, взаємодію вчителів з сім'єю учня, знання прав, обов'язків і відповідальності батьків за дітей, сутності жорстокого поводження з дітьми і насильства щодо дітей в сім'ї та школі, відповідальність за них, професійну педагогічну етику, суб'єкт-суб'єктне спілкування, взаємодію суб'єктів захисту прав дітей;

— формування у вчителів умінь і навичок розпізнавати і виявляти жорстоке ставлення до дітей і насильство, толерантного ставлення до дітей з різних сімей, комунікативних умінь суб'єкт-суб'єктного спілкування, майстерності управління собою і ситуацією, умінь розв'язання конфліктів раціональним способом (тренінги, семінари, рольові та ділові ігри);

— усунення феномену професійного вигорання (навчання та організація правильного режиму роботи, відпочинку, сприяння професійному росту, психотерапевтичні сеанси, консультації психолога, організація оздоровлення, покращення психологічного клімату в колективі, наявність кімнат емоційного розвантаження тощо).

Батьківська просвіта і просвіта вчителів повинна спиратися на їхню пам'ять дитинства. Саме це сприятиме кращому розумінню дітей і перегляду поводження з ними.

Соціально-профілактична робота з дітьми щодо протидії жорстокому поводженню з дітьми в дитячих установах передбачає:

— роз'яснення прав дітей і дорослих — педагогів, медиків тощо;

— роз'яснення сутності жорстокого поводження і насильства та навчання зверненню про їх прояви в установи, організації, за телефонами довіри.

Зміст соціально-профілактичної роботи щодо жорстокого поводження з дітьми у дитячих колективах:

— формування толерантності в сім'ї, мікросередовищі, школі;

— просвіта про права дітей, суб'єктів їх захисту;

— формування вміння протистояти насильству і жорстокому поводженню;

— формування життєвих умінь і навичок у ситуації жорстокого поводження і насильства;

— організація предметного дозвілля і відпочинку дітей на засадах гуманізму;

— створення умов для самовиявлення лідерів, позитивних якостей особистості;

— показ прикладів кращих стосунків (ТБ, радіо, книги, преса, історія тощо) і перенесення їх на конкретні ситуації в житті дитячого колективу.

Окремим напрямом соціально-профілактичної роботи щодо жорстокого ставлення до дітей є робота з формування неприйняття цього явища в макро- та мікросередовищі. Сюди повинні знати, що таке жорстоке поводження з дітьми, як воно карається, що це — ганебно. Далі необхідно подолати стереотипи: "не виносити сміття з дому", "моя хата з краю — я нічого не знаю", сформувані дієве неприйняття жорстокого поводження з дітьми.

Прикладом протидії жорстокому поводженню з дітьми у сім'ї є Фінляндія, де кожен, хто бачить таке явище, терміново телефонує в поліцію, яка приїздить і карає батьків (штрафує, проводить профілактичні бесіди). Телефонують продавці, педагоги, сусіди, перехожі — у свідомості людей це явище є ненормальним. У нас же — "б'є, отже любить", головний засіб виховання в сім'ї — ремінь. Це — тверді стереотипи.

Технологіями роботи в цих напрямках є: особистісно орієнтована, "рівний — рівному".

1. Особистісно-орієнтована технологія, за Степановим Є., — це методологічна орієнтація в педагогічній діяльності, яка дозволяє за допомогою опори на систему взаємопов'язаних понять, ідей і способів дій забезпечити і підтримати процеси самопізнання, самобудівництва і само реалізації особистості дитини, розвиток її неповторної індивідуальності.

За цією технологією дитина — суб'єкт взаємодії, а суб'єкт — це індивід чи група, які характеризуються усвідомленою і творчою активністю і свободою у пізнанні і перетворенні себе і навколишньої дійсності, як визначає Є. Степанов. Отже, треба створювати умови для перетворення потенційної активності в реалізовану, організовувати рефлексію себе, оточуючих, ситуації.

Степанов Є. виділяє й наступні принципи особистісно-орієнтованого підходу:

- самоактуалізація;
- індивідуальність;
- суб'єктність;
- вибір;
- творчість та успіх;
- довіра та підтримка.

В особистісно-орієнтованій технології використовуються такі методи і прийоми:

діалогічність;

- діяльнісно-творчий характер;
- спрямованість на підтримку індивідуального розвитку дитини;
- надання дитині необхідного простору, свободи для прийняття самостійних рішень, творчості, вибору змісту і способів навчання та поведінки.

З дорослими ця технологія реалізується шляхом:

- визначення мети просвіти у формі рольової перспективи і завдань, спонукання до самоаналізу, самооцінки, самопізнання;
- роботи творчих груп, наявності варіативних навчальних планів, програм, лекційних занять, тренінгів;
- проблемного характеру реальних і змодельованих проблемних ситуацій;
- опису ситуацій і типів професійно-педагогічних дій і прийомів спілкування;
- включення власного досвіду тих, хто навчається поведінці, у зміст навчання;
- індивідуалізації темпів і стилю просвіти;
- врахування стану емоційно-позитивної напруги людей; авансування успіху, активізації особистісної та інтелектуальної взаємодії; задоволення пізнавальних потреб та потреб у самореалізації;
- застосування знань на практиці;
- забезпечення комфортного освітнього середовища;
- діалогу, дискусії, обміну думками, враженнями;
- рефлексії;
- демократичних форм організації педагогічної взаємодії;
- поєднання індивідуальної роботи і роботи в мікрогрупах;
- альтернативного вибору вирішення запропонованого завдання, своєї точки зору, варіанта.

2. Технологія "рівний — рівному" передбачає роботу волонтерів, членів НУО серед однолітків (як серед дітей, так і серед батьків). "Рівний — рівному" дозволяє кожному побути лідером у педагогічно доцільному напрямі і тим самим самореалізуватися. З іншого боку, лідерство — це відповідальність.

Лідерство дозволяє:

- навчитися розуміти самих себе;
- навчитися розуміти інших;
- зрозуміти, що включають у себе поняття "влада" і "повноваження";
- навчитися ефективному спілкуванню, прийняттю рішень, цілеспрямованості, прогнозуванню.

Предметом роботи з однолітками в аспекті запобігання і жорстокому поводженню з дітьми можуть бути:

- права дітей, їх захист;
- установи і особи, які захищають дітей, надають їм під і німку і допомогу;
- навички спілкування з дорослими, дітьми;
- навички відмови у тому, що є маніпуляцією;
- навчання самозахисту в дитячому середовищі, в дитячому закладі, в сім'ї, на стадії підліткових побачень;
- права та обов'язки батьків, педагогів, їх відповідальність;
- побудова міжособистісних стосунків;
- формування толерантності.

Розглянемо особливості соціальної профілактики жорсткого поводження в кризових сім'ях.

Сім'ї, де є насильство та жорстоке поводження з дітьми, провокують агресію потерпілих до оточуючих (чи повне підкорення), девіантну і делінквентну поведінку, яка потім бумерангом обертається проти батьків. З іншого боку, відсутність догляду, недбале ставлення до дитини чи її пікірування призводять до безконтрольності дітей, до їх описання проявити себе, привернути до себе увагу. Отже, окремим об'єктом соціальної роботи щодо протидії жорстокому ставленню до дітей є сім'ї з неповнолітніми правопорушниками і девіантами. Тому необхідна спеціальна робота:

- 1) з батьками:
 - для ознайомлення з правами дітей у сім'ї, з обов'язками батьків щодо дітей у сім'ї, що є основою знань про успішне виховання і розвиток дітей у сім'ї;
 - для формування їх економічної культури з метою подолання малозабезпеченості: профорієнтація, навчання самозайнятості, техніці пошуку роботи тощо;
 - для запобігання насильству щодо дітей: ознайомлення з відповідальністю за торгівлю людьми, за втягнення дітей у жебракування, за порушення їх прав;
 - для корекції сімейних стосунків: навчання життєвим і сімейним умінням, толерантності, вмінню висловлювати свої почуття, знаходити позитивне в дитині і спиратися на це;
- 2) з дітьми:
 - для ознайомлення їх зі своїми правами і навчання самозахисту;
 - для попередження насильства в сім'ї та експлуатації різних видів;
 - щодо профорієнтації, повернення до навчання в загальноосвітніх школах, професійно-технічних училищах тощо;
 - щодо навчання життєвим сімейним умінням і навичкам для повернення в сім'ю і безконфліктного спілкування з батьками, для задоволення своїх потреб у сім'ї;
 - для попередження правопорушень: ознайомлення з

відповідальністю за Кримінальним кодексом України за різні злочини, скоєні неповнолітніми.

Слід відзначити, що з 26 350 вихованців притулків у 2002 році 21% мали лише незакінчену початкову загальну освіту, 18% — початкову загальну освіту, 35% — незакінчену базову загальну освіту. Отже, для цих дітей набуття повної середньої освіти є основою для професійного навчання і подальшого працевлаштування, що робить їх шлях ресоціалізації досить тривалим. Тому необхідна спеціальна робота як із дітьми по роз'ясненню важливості навчання, по стимулюванню цього навчання (наприклад, оздоровленням, змістовним відпочинком), так і з батьками щодо їх ролі і відповідальності за реалізацію їх дитиною права на освіту, за створення умов у сім'ї для виховання, навчання і розвитку дітей. Такий підхід реалізує метод переключення за умови матеріальної і психологічної підтримки сім'ї, тривалої (у супроводі) роботи щодо ресоціалізації дитини або її батьків.

Умовою успішної ресоціалізації дітей з девіантною і делінквентною поведінкою в сім'ях, формування у них сімейного способу життя та економічної культури як основи не ного заробітку в житті є налагодження стосунків з батьками, створення сприятливих умов для виховання і розвитку дітей у сім'ї.

Цьому сприяє:

- ведення матір'ю здорового способу життя;
- спілкування з дистантним батьком, знайомими, друзями і родичами матері, які можуть стати взірцем для дівчини чи хлопця;
- постійне спілкування матері і дитини, при цьому мати повинна позитивно впливати на дитину, бути культурно освіченою;
- "кооперація" в сімейних справах;
- прийняття дитини матір'ю такою, якою вона є.

Такий підхід дозволяє дітям:

- хлопцям — одержати позитивний зразок "справжнього чоловіка", а дівчатам — зразок "справжньої жінки", які є незалежними, розсудливими, зробили себе самі і не порушують правових норм суспільства;
- сформувати вміння приймати рішення, аналізувати, спілкуватися, критично мислити;
- відчувати себе захищеними, любимими, потрібними та одночасно навчитись виявляти турботу, стати розсуднішими, керуватися загальнолюдськими і сімейними цінностями, що дозволить мати "відчуття сім'ї", дорожити нею більше ніж девіантними друзями тощо.

Заступницькі сім'ї (сім'ї опікуна чи піклувальника) мають такі особливості:

- зв'язки між членами сім'ї і дитиною не завжди є кров ними, не завжди ґрунтуються на батьківських почуттях, що призводить до ураження

емоційних потреб дитини.

- нерідні діти відрізняються від рідних характером, поведінкою, звичками, цінностями тощо, а опікуни прагнуть, щоб вони були схожі на їхніх дітей, повторювали їхній шлях, який може й нецікавий дитині.

Тому необхідною допомогою у разі роботи з цими сім'ями є:

- формування відповідального та усвідомленого батьків і на, толерантності в сім'ї;

- навчання дітей захисту своїх прав у сім'ї та в суспільстві, основам сімейного спілкування;

- запобігання насильству щодо дитини-сироти з боку дорослих членів опікунської сім'ї;

- пропозиція навчання самозайнятості, техніці пошуку роботи тощо;

- формування сімейних умінь і навичок, відчуття сім'ї у прийомних дітей, прийняття дитини такою, якою вона є;

- вивчення особливостей, потреб та інтересів дітей.

Соціальний педагог Бут І.С.